

УДК 512.535

ПРО АВТОМОРФІЗМИ НАПІВГРУПИ $B_\omega^{\mathcal{F}}$ У ВИПАДКУ СІМ'Ї $\mathcal{F}$ НЕПОРОЖНИХ ІНДУКТИВНИХ ПІДМНОЖИН У ω

Олег ГУТІК, Микола МИХАЛЕНИЧ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів
e-mails: oleg.gutik@lnu.edu.ua, ovgutik@yahoo.com,
myhalenychnic@gmail.com

Нехай $\mathcal{F}$ — сім'я непорожніх індуктивних підмножин у ω . Доведено, що у випадку $|\mathcal{F}| \geq 2$ ін'єктивний ендоморфізм ε напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є тотожним відображенням тоді і тільки тоді, коли ε має три різні нерухомі точки, що еквівалентно існуванню неідемпотентного елемента $(i, j, [p]) \in B_\omega^{\mathcal{F}}$ такого, що $(i, j, [p])\varepsilon = (i, j, [p])$.

Ключові слова: інверсна напівгрупа, автоморфізм, ендоморфізм, біциклічний моноїд, розширення біциклічного моноїда, нерухома точка.

Ми користуємося термінологією з монографій [6, 7, 10, 12]. Надалі у тексті множину невід'ємних цілих чисел позначатимемо через ω . Для довільного числа $k \in \omega$ позначимо $[k] = \{i \in \omega : i \geq k\}$.

Нехай $\mathcal{P}(\omega)$ — сім'я усіх підмножин у ω . Для довільних $F \in \mathcal{P}(\omega)$ і цілого числа n приймемо

$$n + F = \{n + k : k \in F\}, \quad \text{якщо } F \neq \emptyset$$

і $n + F = \emptyset$, якщо $F = \emptyset$. Будемо говорити, що непорожня підсім'я $\mathcal{F} \subseteq \mathcal{P}(\omega)$ є ω -замкненою, якщо $F_1 \cap (-n + F_2) \in \mathcal{F}$ для довільних $n \in \omega$ та $F_1, F_2 \in \mathcal{F}$.

Підмножина A в ω називається *індуктивною*, якщо з $i \in A$ випливає, що $i + 1 \in A$. Очевидно, що $\emptyset$ — індуктивна множина в ω .

Зауваження 1. (1) За лемою 6 з [2] непорожня множина $F \subseteq \omega$ є індуктивною в ω тоді і лише тоді, коли $(-1 + F) \cap F = F$.

(2) Оскільки множина ω зі звичайним порядком є цілком впорядкованою, то для кожної непорожньої індуктивної множини F у ω існує невід'ємне ціле число $n_F \in \omega$ таке, що $[n_F] = F$.

(3) З (2) випливає, що перетин довільної скінченної кількості непорожніх індуктивних підмножин у ω є непорожньою індуктивною підмножиною в ω .

Надалі, якщо $(X, \leq)$ — частково впорядкована множина та $x \in X$, то позначимо

$$\uparrow_{\leq} x = \{y \in X : x \leq y\}.$$

Якщо S — напівгрупа, то її підмножина ідемпотентів позначається через $E(S)$. Напівгрупа S називається *інверсною*, якщо для довільного її елемента x існує єдиний елемент $x^{-1} \in S$ такий, що $xx^{-1}x = x$ та $x^{-1}xx^{-1} = x^{-1}$ [12, 1]. В інверсній напівгрупі S вище означений елемент x^{-1} називається *інверсним до x* . *В'язка* — це напівгрупа ідемпотентів, а *напівґратка* — це комутативна в'язка.

Якщо S — напівгрупа, то на $E(S)$ визначено частковий порядок: $e \preceq f$ тоді і лише тоді, коли $ef = fe = e$. Так означений частковий порядок на $E(S)$ називається *природним*.

Означимо відношення $\preceq$ на інверсній напівгрупі S так: $s \preceq t$ тоді і лише тоді, коли $s = te$, для деякого ідемпотента $e \in S$. Так означений частковий порядок називається *природним частковим порядком* на інверсній напівгрупі S [1]. Очевидно, що звуження природного часткового порядку $\preceq$ на інверсній напівгрупі S на її в'язку $E(S)$ є природним частковим порядком на $E(S)$.

Нагадаємо (див. [6, §1.12]), що *біциклічною напівгрупою* (або *біциклічним моноїдом*) $\mathcal{C}(p, q)$ називається напівгрупа з одиницею, породжена двоелементною множиною $\{p, q\}$ і визначена одним співвідношенням $pq = 1$.

Зауваження 2. Легко бачити, що біциклічний моноїд $\mathcal{C}(p, q)$ ізоморфний напівгрупі, заданій на множині $B_\omega = \omega \times \omega$ з напівгруповою операцією

$$\begin{aligned} (i_1, j_1) \cdot (i_2, j_2) &= (i_1 + i_2 - \min\{j_1, i_2\}, j_1 + j_2 - \min\{j_1, i_2\}) \\ &= \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2), & \text{якщо } j_1 \leq i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2), & \text{якщо } j_1 \geq i_2. \end{cases} \end{aligned}$$

Надалі під біциклічною напівгрупою, чи біциклічним моноїдом, ми будемо розуміти напівгрупу B_ω .

У праці [2] введено алгебраїчні розширення $B_\omega^{\mathcal{F}}$ біциклічного моноїда для довільної ω -замкненої сім'ї $\mathcal{F}$ підмножин в ω , які узагальнюють біциклічний моноїд, зліченну напівгрупу матричних одиниць і деякі інші комбінаторні інверсні напівгрупи.

Нагадаємо цю конструкцію. Нехай B_ω — біциклічний моноїд і $\mathcal{F}$ — непорожня ω -замкнена підсім'я в $\mathcal{P}(\omega)$. На множині $B_\omega \times \mathcal{F}$ означимо бінарну операцію “ $\cdot$ ” формулою

$$(1) \quad (i_1, j_1, F_1) \cdot (i_2, j_2, F_2) = \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2, (j_1 - i_2 + F_1) \cap F_2), & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (i_1, j_2, F_1 \cap F_2), & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2, F_1 \cap (i_2 - j_1 + F_2)), & \text{якщо } j_1 > i_2. \end{cases}$$

У [2] доведено таке: якщо сім'я $\mathcal{F} \subseteq \mathcal{P}(\omega)$ є ω -замкненою, то $(B_\omega \times \mathcal{F}, \cdot)$ — напівгрупа. Ми в [2] доводимо, що $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є комбінаторною інверсною напівгрупою, а також описано відношення Гріна, частковий природний порядок на напівгрупі $B_\omega^{\mathcal{F}}$ та її

множину ідемпотентів. Також у [2] доведено критерії простоти, 0-простоти, біпростоти та 0-біпростоти напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$, і вказано умови, коли $B_\omega^{\mathcal{F}}$ містить одиницю, ізоморфна біциклічному моноїду або зліченній напівгрупі матричних одиниць.

Зауважимо, що у [4] отримано подібні результати до [2] у випадку розширення $B_{\mathbb{Z}}^{\mathcal{F}}$ розширеної біциклічної напівгрупи $B_{\mathbb{Z}}$ для довільної ω -замкненої сім'ї $\mathcal{F}$ підмножин в ω , а в [9] описано групу автоморфізмів напівгрупи $B_{\mathbb{Z}}^{\mathcal{F}}$.

Припустимо, що ω -замкнена сім'я $\mathcal{F} \subseteq \mathcal{P}(\omega)$ містить порожню множину $\emptyset$, то з означення напівгрупової операції $(B_\omega \times \mathcal{F}, \cdot)$ випливає, що множина $I = \{(i, j, \emptyset) : i, j \in \omega\}$ є ідеалом напівгрупи $(B_\omega \times \mathcal{F}, \cdot)$.

Означення 1 [2]). Для довільної ω -замкненої сім'ї $\mathcal{F} \subseteq \mathcal{P}(\omega)$ означимо

$$B_\omega^{\mathcal{F}} = \begin{cases} (B_\omega \times \mathcal{F}, \cdot) / I, & \text{якщо } \emptyset \in \mathcal{F}; \\ (B_\omega \times \mathcal{F}, \cdot), & \text{якщо } \emptyset \notin \mathcal{F}. \end{cases}$$

У [8, 11] досліджено алгебраїчну структуру напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$ у випадку, коли ω -замкнена сім'я $\mathcal{F}$ складається з атомарних підмножин (одноточкових підмножин і порожньої множини) в ω . Зокрема доведено, що за виконання таких умов на сім'ю $\mathcal{F}$ напівгрупа $B_\omega^{\mathcal{F}}$ ізоморфна піднапівгрупі ω -розширення Брандта напівгратки $(\omega, \min)$. Також у [8, 11] досліджували топологізацію напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$, близькі до компактних трансляційно неперервні топології на $B_\omega^{\mathcal{F}}$ та замикання напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$ у напівтопологічних напівгрупах.

Із зауваження 1(3) випливає таке: якщо сім'я $\mathcal{F}_0$ складається з індуктивних в ω підмножин і містить порожню множину $\emptyset$ як елемент, то для сім'ї $\mathcal{F} = \mathcal{F}_0 \setminus \{\emptyset\}$ множина $B_\omega^{\mathcal{F}}$ з індукованою напівгруповою операцією з $B_\omega^{\mathcal{F}_0}$ є піднапівгрупою в $B_\omega^{\mathcal{F}_0}$.

У праці [3] вивчаємо алгебраїчну структуру напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$ у випадку, коли ω -замкнена сім'я $\mathcal{F}$ складається з індуктивних непорожніх підмножин у ω , а саме групові конгруенції на напівгрупі $B_\omega^{\mathcal{F}}$ та її гомоморфні ретракти. Доведено, що конгруенція $\mathcal{C}$ на $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є груповою, тоді і лише тоді, коли звуження конгруенції $\mathcal{C}$ на піднапівгрупу в $B_\omega^{\mathcal{F}}$, яка ізоморфна біциклічній напівгрупі, не є відношенням рівності. Також, описуємо всі нетривіальні гомоморфні ретракти та ізоморфізми напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$.

Надалі скрізь в тексті вважаємо, що ω -замкнена сім'я $\mathcal{F}$ складається лише з індуктивних непорожніх підмножин у ω .

Очевидно, що кожний автоморфізм моноїда $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є тотожним перетворенням. Ми доводимо, що ін'єктивний ендоморфізм ε напівгрупи $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є тотожним відображенням тоді і тільки тоді, коли ε має три різні нерухомі точки, що еквівалентно існуванню неїдемпотентного елемента $(i, j, [p]) \in B_\omega^{\mathcal{F}}$ такого, що $(i, j, [p])\varepsilon = (i, j, [p])$.

Надалі припускатимемо, що сім'я $\mathcal{F}$ містить щонайменше дві непорожні індуктивні підмножини у ω . Також за твердженням 1 [3] для спрощення викладень, не зменшуючи загальності, можемо вважати, що $[0] \in \mathcal{F}$.

Лема 1. *Якщо ε — ін'єктивний ендоморфізм моноїда $B_\omega^{\mathcal{F}}$ такий, що $(1, 1, [0])\varepsilon = (1, 1, [0])$, то ε — тотожне відображення.*

Доведення. Доведемо твердження леми методом математичної індукції. Спочатку доведемо, що виконується початковий крок індукції: $(m, n, [0])\varepsilon = (m, n, [0])$ для

довільних $m, n \in \omega$. За твердженням 3 [2] для довільної множини $[n] \in \mathcal{F}$ піднапівгрупа $B_\omega^{\{[n]\}}$ в $B_\omega^\mathcal{F}$ ізоморфна біциклічній напівгрупі B_ω стосовно відображення $(i, j, [n]) \mapsto (i, j)$. Оскільки $(0, 0, [0]), (1, 1, [0]) \in B_\omega^{\{[0]\}}$, то за твердженням 4 [3], $(i, j, [0]) \in B_\omega^{\{[0]\}}$ справджується рівність $(i, j, [0])\varepsilon = (i, j, [0])$ для довільних $i, j \in \omega$. Позаяк $B_\omega^\mathcal{F}$ — інверсна напівгрупа та $(0, 1, [0])^{-1} = (1, 0, [0])$ в $B_\omega^\mathcal{F}$, то з рівностей

$$\begin{aligned} (0, 1, [0]) \cdot (1, 0, [0]) &= (0, 0, [0]), \\ (1, 0, [0]) \cdot (0, 1, [0]) &= (1, 1, [0]), \\ (0, 0, [0])\varepsilon &= (0, 0, [0]), \\ (1, 1, [0])\varepsilon &= (1, 1, [0]) \end{aligned}$$

і твердження 1.4.21(1) [10] випливає, якщо $(0, 1, [0])\varepsilon = (i, j, [0])$, то

$$\begin{aligned} (1, 0, [0])\varepsilon &= ((0, 1, [0])^{-1})\varepsilon \\ &= ((0, 1, [0])\varepsilon)^{-1} \\ &= (i, j, [0])^{-1} = (j, i, [0]), \end{aligned}$$

а отже,

$$\begin{aligned} (0, 0, [0]) &= (0, 0, [0])\varepsilon \\ &= ((0, 1, [0]) \cdot (1, 0, [0]))\varepsilon \\ &= (0, 1, [0])\varepsilon \cdot (1, 0, [0])\varepsilon \\ &= (i, j, [0]) \cdot (j, i, [0]) \\ &= (i, i, [0]) \end{aligned}$$

і

$$\begin{aligned} (1, 1, [0]) &= (1, 1, [0])\varepsilon \\ &= ((1, 0, [0]) \cdot (0, 1, [0]))\varepsilon \\ &= (1, 0, [0])\varepsilon \cdot (0, 1, [0])\varepsilon \\ &= (j, i, [0]) \cdot (i, j, [0]) \\ &= (j, j, [0]), \end{aligned}$$

звідки випливає, що $(0, 1, [0])\varepsilon = (0, 1, [0])$ і $(1, 0, [0])\varepsilon = (1, 0, [0])$. Позаяк для довільних $m, n \in \omega$ в напівгрупі $B_\omega^\mathcal{F}$ справджується рівність $(m, n, [0]) = (1, 0, [0])^m \cdot (0, 1, [0])^n$, то з вище доведеного випливає, що $(m, n, [0])\varepsilon = (m, n, [0])$ для довільних $m, n \in \omega$.

Далі доведемо крок індукції: $(i, j, [k])\varepsilon = (i, j, [k])$ для довільних $i, j \in \omega$ і $[k] \in \mathcal{F}$. Припустимо, що $[k+1] \in \mathcal{F}$ для деякого числа $k \in \omega$ і довільних $m, n \in \omega$ та невід'ємного цілого числа $p \leq k$ виконується рівність $(m, n, [p])\varepsilon = (m, n, [p])$. Доведемо, що з цього припущення випливає рівність $(m, n, [k+1])\varepsilon = (m, n, [k+1])$ довільних $m, n \in \omega$. З означення природного часткового порядку на напівгратці $E(B_\omega^\mathcal{F})$ (див. твердження 2 [3]) випливає, що $(0, 0, [k+1])$ і $(1, 1, [k-1])$ — єдині такі ідемпотенти e напівгрупи $B_\omega^\mathcal{F}$, для яких виконується нерівність

$$(1, 1, [k]) \preceq e \preceq (0, 0, [k]),$$

у випадку $k > 0$, а у випадку $k = 0$ ідемпотент $(0, 0, [k+1])$ єдиний, який задовольняє цю умову. Тоді з твердження 1.4.21(6) [10] та припущення індукції випливає, що

$$(1, 1, [k]) = (1, 1, [k])\varepsilon \preceq (0, 0, [k+1])\varepsilon \preceq (0, 0, [k])\varepsilon = (0, 0, [k]),$$

а отже,

$$(0, 0, [k+1])\varepsilon = (0, 0, [k+1]).$$

Знову, оскільки $(1, 1, [k+1])$ і $(2, 2, [k-1])$ — єдині такі ідемпотенти e напівгрупи $\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$, для яких виконується нерівність

$$(2, 2, [k]) \preceq e \preceq (1, 1, [k]),$$

у випадку $k > 0$, а у випадку $k = 0$ ідемпотент $(1, 1, [k+1])$ єдиний, який задовольняє цю умову, то з твердження 1.4.21(6) [10] та припущення індукції випливає, що

$$(2, 2, [k]) = (2, 2, [k])\varepsilon \preceq (1, 1, [k+1])\varepsilon \preceq (1, 1, [k])\varepsilon = (1, 1, [k]),$$

а отже,

$$(1, 1, [k+1])\varepsilon = (1, 1, [k+1]).$$

Далі, аналогічно як і у випадку $k = 0$ доводиться, що $(m, n, [k+1])\varepsilon = (m, n, [k+1])$ для довільних $m, n \in \omega$. $\square$

Лема 2. Нехай ε — ін'єктивний ендоморфізм моноїда $\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$. Якщо $(0, 0, [k])\varepsilon = (0, 0, [k])$ для деякого натурального числа $k \geq 2$, то ε — тотожсне відображення.

Доведення. Якщо $(0, 0, [k])\varepsilon = (0, 0, [k])$ для деякого натурального числа $k \geq 2$, то з визначення природного часткового порядку на $E(\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F})$ (див. твердження 2 [3]) випливає, що

$$\uparrow_{\preceq}(0, 0, [k]) = \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1]), \dots, (0, 0, [k])\},$$

а отже, множина $\uparrow_{\preceq}(0, 0, [k])$ є максимальним $(k+1)$ -елементним ланцюгом, який містить ідемпотенти $(0, 0, [0])$ і $(0, 0, [k])$, як найбільший і найменший елементи, відповідно. Також з визначення природного часткового порядку на напівгратці $E(\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F})$ випливає, що для ідемпотента $(j, j, [k]) \in \mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$ множина $\uparrow_{\preceq}(j, j, [k])$ є ланцюгом в $E(\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F})$ тоді і лише тоді, коли $j = 0$. Отже, отримуємо, що $(0, 0, [j])\varepsilon = (0, 0, [j])$ для всіх $j = 1, \dots, k$.

Далі доведемо, що $(1, 1, [0])\varepsilon = (1, 1, [0])$. Оскільки $(0, 0, [0])\varepsilon = (0, 0, [0])$, то за твердженням 3 з [2] піднапівгрупа $\mathbf{B}_\omega^{\{0\}}$ в $\mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$ ізоморфна біциклічній напівгрупі $\mathbf{B}_\omega$, і тоді з умови $(0, 0, [0]), (1, 1, [0]) \in \mathbf{B}_\omega^{\{0\}}$, твердження 4 [3] та твердження 1.4.21(2) [10] випливає, що $(1, 1, [0])\varepsilon$ — ідемпотент напівгрупи $\mathbf{B}_\omega^{\{0\}}$. За лемою 2 з [2], $(1, 1, [0])\varepsilon = (i, i, [0])$ для деякого натурального числа i , оскільки ε — ін'єктивний ендоморфізм.

Якщо $i \geq 2$, то з твердження 2 [3] випливає, що

$$(1, 1, [0])\varepsilon = (i, i, [0]) \preceq (0, 0, [2]) = (0, 0, [2])\varepsilon,$$

тобто

$$(2) \quad (1, 1, [0])\varepsilon \cdot (0, 0, [2])\varepsilon = (1, 1, [0])\varepsilon.$$

Однак ідемпотенти $(1, 1, [0])$ і $(0, 0, [2])$ за твердженням 2 [3] непорівняльні в $E(B_\omega^{\mathcal{F}})$, а отже

$$(3) \quad (0, 0, [2]) \neq (1, 1, [0]) \cdot (0, 0, [2]) \neq (1, 1, [0]).$$

Отримані умови (2) і (3) суперечать ін'єктивності ендоморфізму ε . З отриманого протиріччя випливає, що $i = 1$, а отже, $(1, 1, [0])\varepsilon = (1, 1, [0])$. Далі скористаємося лемою 1. $\square$

З означення напівгрупової операції на $B_\omega^{\mathcal{F}}$ випливає, що у випадку, коли $\mathcal{F}$ — ω -замкнена сім'я підмножин у ω та $F \in \mathcal{F}$ — непорожня індуктивна підмножина в ω , то множина

$$B_\omega^{\{F\}} = \{(i, j, F) : i, j \in \omega\}$$

з індукованою напівгруповою операцією з $B_\omega^{\mathcal{F}}$ є піднапівгрупою в $B_\omega^{\mathcal{F}}$, яка за твердженням 3 з [2] ізоморфна біциклічній напівгрупі.

Лема 3. *Нехай ε — ін'єктивний ендоморфізм моноїда $B_\omega^{\mathcal{F}}$. Якщо існує такий ідемпотент $(i, i, [p]) \in B_\omega^{\mathcal{F}} \setminus \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1])\}$, що $(i, i, [p])\varepsilon = (i, i, [p])$, то ε — тотальне відображення.*

Доведення. Розглянемо можливі випадки:

- (i) $i \geq 1$ і $p = 0$;
- (ii) $i \geq 1$ і $p = 1$;
- (iii) $p \geq 2$.

(i) Якщо $i = 1$ і $p = 0$, то твердження леми випливає з леми 1. Тому надалі будемо вважати, що $i \geq 2$.

За твердженням 3 з [2] піднапівгрупа $B_\omega^{\{[0]\}}$ моноїда $B_\omega^{\mathcal{F}}$ ізоморфна біциклічній напівгрупі B_ω , і оскільки $(i, i, [0])\varepsilon = (i, i, [0])$, то за наслідком 1.32 [6] образ піднапівгрупи $B_\omega^{\{[0]\}}$ стосовно ендоморфізму ε ізоморфний біциклічній напівгрупі, а тоді образ $(B_\omega^{\{[0]\}})\varepsilon$ міститься в $B_\omega^{\{[0]\}}$. З визначення природного часткового порядку на $B_\omega^{\{[0]\}}$, рівності $(i, i, [0])\varepsilon = (i, i, [0])$ та ін'єктивності ендоморфізму ε за твердженням 1.4.21(6) з [10] маємо, що $(j, j, [0])\varepsilon = (j, j, [0])$ для всіх $j = 1, \dots, i$. Далі скористаємося лемою 1.

(ii) Розглянемо випадок $i \geq 1$ і $p = 1$. За твердженням 3 з [2] піднапівгрупа $B_\omega^{\{[1]\}}$ в $B_\omega^{\mathcal{F}}$ ізоморфна біциклічній напівгрупі B_ω , і оскільки $(i, i, [1])\varepsilon = (i, i, [1])$, то за наслідком 1.32 з [6] образ піднапівгрупи $B_\omega^{\{[1]\}}$ стосовно ін'єктивного ендоморфізму ε ізоморфний біциклічній напівгрупі, а тоді цей образ міститься в $B_\omega^{\{[1]\}}$. Оскільки

$$\uparrow_{\leq} (i, i, [1]) \cap B_\omega^{\{[1]\}} = \{(0, 0, [1]), \dots, (i, i, [1])\},$$

то з визначення природного часткового порядку на $B_\omega^{\{[1]\}}$, рівності $(i, i, [1])\varepsilon = (i, i, [1])$ та ін'єктивності ендоморфізму ε за твердженням 1.4.21(6) [10] маємо, що $(j, j, [1])\varepsilon = (j, j, [1])$ для всіх $j = 0, \dots, i$.

З визначення природного часткового порядку на $E(B_\omega^{\mathcal{F}})$ випливає, що

$$\uparrow_{\leq} (1, 1, [1]) = \{(0, 0, [0]), (1, 1, [0]), (0, 0, [1]), (1, 1, [1])\}.$$

Оскільки за твердженням 1.4.21(6) [10] гомоморфізм інверсних напівгруп зберігає природний частковий порядок, а отже, і на напівгратках їхніх ідемпотентів, то з рівностей

$$\begin{aligned}(0, 0, [0])\varepsilon &= (0, 0, [0]), \\ (0, 0, [1])\varepsilon &= (0, 0, [1]), \\ (1, 1, [1])\varepsilon &= (1, 1, [1])\end{aligned}$$

отримуємо, що

$$\begin{aligned}\uparrow_{\leq}((1, 1, [1])\varepsilon) &= \{(0, 0, [0])\varepsilon, (1, 1, [0])\varepsilon, (0, 0, [1])\varepsilon, (1, 1, [1])\varepsilon\} = \\ &= \{(0, 0, [0]), (1, 1, [0])\varepsilon, (0, 0, [1]), (1, 1, [1])\},\end{aligned}$$

звідки випливає, що $(1, 1, [0])\varepsilon = (1, 1, [0])$. Далі скористаємося лемою 1.

(iii) Якщо $i = 0$ і $p \geq 2$, то твердження леми випливає з леми 2. Тому надалі будемо вважати, що $i \geq 1$.

За твердженням 3 з [2] піднапівгрупа $\mathbf{B}_{\omega}^{\{[p]\}}$ в $\mathbf{B}_{\omega}^{\mathcal{F}}$ ізоморфна біциклічній напівгрупі $\mathbf{B}_{\omega}$, і оскільки $(i, i, [p])\varepsilon = (i, i, [p])$, то за наслідком 1.32 [6] образ піднапівгрупи $\mathbf{B}_{\omega}^{\{[p]\}}$ стосовно ін'єктивного ендоморфізму ε ізоморфний біциклічній напівгрупі, а тоді цей образ міститься в $\mathbf{B}_{\omega}^{\{[p]\}}$. Оскільки

$$\uparrow_{\leq}(i, i, [p]) \cap \mathbf{B}_{\omega}^{\{[p]\}} = \{(0, 0, [p]), \dots, (i, i, [p])\},$$

то визначення природного часткового порядку на $\mathbf{B}_{\omega}^{\{[p]\}}$, рівності $(i, i, [p])\varepsilon = (i, i, [p])$ та ін'єктивності ендоморфізму ε за твердженням 1.4.21(6) [10] маємо, що $(j, j, [p])\varepsilon = (j, j, [p])$ для всіх $j = 0, \dots, i$. Отже, $(0, 0, [p])\varepsilon = (0, 0, [p])$ і залишилося скористатися лемою 2. $\square$

Теорема 1. *Нехай $\mathcal{F}$ — ω -замкнена сім'я індуктивних непорожніх підмножин у ω . Тоді ін'єктивний ендоморфізм ε моноїда $\mathbf{B}_{\omega}^{\mathcal{F}}$ є тотожним відображенням тоді і тільки тоді, коли існує такий елемент $(i, j, [p]) \in \mathbf{B}_{\omega}^{\mathcal{F}} \setminus \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1])\}$, що $(i, j, [p])\varepsilon = (i, j, [p])$.*

Доведення. Необхідність очевидна.

Доведемо достатність. Якщо елемент $(i, j, [p]) \in \mathbf{B}_{\omega}^{\mathcal{F}} \setminus \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1])\}$ є ідемпотентом, то твердження теореми випливає з леми 3. Припустимо, що $(i, j, [p])$ не є ідемпотентом. Тоді з леми 2 [2] випливає, що $i \neq j$, а з твердження 1.4.21(1) [10] отримуємо, що

$$\begin{aligned}(j, i, [p])\varepsilon &= ((i, j, [p])^{-1})\varepsilon \\ &= ((i, j, [p])\varepsilon)^{-1} \\ &= (i, j, [p])^{-1} \\ &= (j, i, [p]).\end{aligned}$$

Отже, маємо, що

$$\begin{aligned} (j, j, [p])\varepsilon &= ((j, i, [p]) \cdot (i, j, [p]))\varepsilon \\ &= (j, i, [p])\varepsilon \cdot (i, j, [p])\varepsilon \\ &= (j, i, [p]) \cdot (i, j, [p]) \\ &= (j, j, [p]) \end{aligned}$$

i

$$\begin{aligned} (i, i, [p])\varepsilon &= ((i, j, [p]) \cdot (j, i, [p]))\varepsilon \\ &= (i, j, [p])\varepsilon \cdot (j, i, [p])\varepsilon \\ &= (i, j, [p]) \cdot (j, i, [p]) \\ &= (i, i, [p]), \end{aligned}$$

i оскільки $i \neq j$, то виконується хоча б одна з умов $(i, i, [p]) \in \mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}} \setminus \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1])\}$, або $(j, j, [p]) \in \mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}} \setminus \{(0, 0, [0]), (0, 0, [1])\}$. Залишилося скористатися лемою 3. $\square$

Теорема 2. Нехай $\mathcal{F}$ — ω -замкнена сім'я індуктивних непорожніх підмножин у ω , яка містить хоча б дві множини. Тоді для ін'єктивного ендоморфізму ε моноїда $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ такі умови еквівалентні:

- (i) ε — тотожне відображення;
- (ii) існує неїдемпотентний елемент $(i, j, [p]) \in \mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ такий, що $(i, j, [p])\varepsilon = (i, j, [p])$;
- (iii) ε має хоча б три нерухомі елементи.

Доведення. Імплікації (i) $\Rightarrow$ (ii) та (i) $\Rightarrow$ (iii) очевидні. Імплікація (ii) $\Rightarrow$ (i) з теореми 1.

(iii) $\Rightarrow$ (i) Очевидно, що $(0, 0, [0])\varepsilon = (0, 0, [0])$. Якщо один з нерухомих елементів ε неїдемпотентний, то виконується умова (ii). Тому припустимо, що $(i, i, [p])\varepsilon = (i, i, [p])$ та $(j, j, [q])\varepsilon = (j, j, [q])$ для двох різних неєдиничних ідемпотентів $(i, i, [p])$ і $(j, j, [q])$ моноїда $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$.

Тоді один з ідемпотентів $(i, i, [p])$ або $(j, j, [q])$ відмінний від $(0, 0, 1)$. Далі скористаємося теоремою 1. $\square$

Зауваження 3. За твердженням 3 з [2] для ω -замкненої сім'ї $\mathcal{F}$ індуктивних непорожніх підмножин у ω напівгрупа $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ ізоморфна біциклічному моноїду $\mathbf{B}_\omega$ тоді і лише тоді, коли сім'я $\mathcal{F}$ складається з єдиної непорожньої індуктивної підмножини в ω . Усі автоморфізми біциклічного моноїда тривіальні, а напівгрупа $\mathbf{End}(\mathbf{B}_\omega)$ ендоморфізмів біциклічної напівгрупи $\mathbf{B}_\omega$ ізоморфна напівпрямому добутку $(\omega, +) \rtimes_{\varphi} (\omega, *)$, де $(\omega, +)$ і $(\omega, *)$ — адитивна та мультиплікативна напівгрупи невід'ємних цілих чисел, відповідно, (див. [5]). Оскільки біциклічний моноїд $\mathbf{B}_\omega$ як інверсна напівгрупа породжується єдиним елементом $(0, 1)$, то очевидно, що для його ін'єктивного ендоморфізму ε такі умови еквівалентні:

- (i) ε — тотожне відображення;
- (ii) існує неїдемпотентний елемент $(i, j) \in \mathbf{B}_\omega$ такий, що $(i, j)\varepsilon = (i, j)$;
- (iii) ε має хоча б два нерухомі елементи.

У випадку ендоморфізму біциклічної напівгрупи $\mathbf{B}_\omega$ умову (ii) в зауваженні 3 можна замінити твердженням 1.

Твердження 1. *Нехай ε — ін'єктивний ендоморфізм біциклічної напівгрупи $\mathbf{B}_\omega$. Якщо $(i, j)\varepsilon = (i, j)$ для деякого неединичного елемента $(i, j) \in \mathbf{B}_\omega$, то ε — тождественне перетворення.*

Доведення. Спочатку розглянемо випадок, коли $(i, i)\varepsilon = (i, i)$ для деякого неединичного ідемпотента $(i, i) \in \mathbf{B}_\omega$. З ін'єктивності ендоморфізму ε та з того, що гомоморфізм інверсних напівгруп зберігає природний частковий порядок і образ ідемпотента при гомоморфізмі напівгруп є знову ідемпотент (див. твердження 1.4.21 з [10]) випливає, що $(k, k)\varepsilon = (k, k)$ для всіх $k = 0, \dots, i - 1$, оскільки

$$\uparrow_{\leq}(i, i) = \{(k, k) : k = 0, \dots, i\}.$$

Далі скористаємося еквівалентністю умов (i) та (iii) зауваження 3.

Далі припустимо, що $(i, j) \in \mathbf{B}_\omega$ не є ідемпотентом. За твердженням 1.4.21 з [10] матимемо, що

$$\begin{aligned} (i, i)\varepsilon &= ((i, j) \cdot (j, i))\varepsilon \\ &= ((i, j) \cdot (i, j)^{-1})\varepsilon \\ &= (i, j)\varepsilon \cdot ((i, j)^{-1})\varepsilon \\ &= (i, j)\varepsilon \cdot ((i, j)\varepsilon)^{-1} \\ &= (i, j) \cdot (i, j)^{-1} \\ &= (i, j) \cdot (j, i) \\ &= (i, i), \end{aligned}$$

та аналогічно, $(j, j)\varepsilon = (j, j)$.

Оскільки $(i, j) \neq (0, 0)$, то $(i, i) \neq (j, j)$. Отже, $(i, i)\varepsilon = (i, i)$ для деякого неединичного ідемпотента $(i, i) \in \mathbf{B}_\omega$. Далі скористаємося попередньою частиною доведення. $\square$

Тому природно виникає таке запитання.

Питання 1. *Чи можна послабити умови теореми 2?*

З прикладу 1 випливає, що умову про ін'єктивність ендоморфізму ε моноїда $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ не можна вилучити в припущеннях теореми 2.

Приклад 1. Нехай $\mathcal{F}$ — довільна ω -замкнена сім'я індуктивних непорожніх підмножин у ω , яка містить хоча б дві множини. Не зменшуючи загальності можемо вважати, що $[0], [1] \in \mathcal{F}$. Означимо відображення $\mu_0: \mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}} \rightarrow \mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ за формулою

$$(i, j, [p])\mu_0 = (i, j, [0]), \quad \text{для довільних } i, j \in \omega \text{ і } [p] \in \mathcal{F}.$$

За твердженням 5 [3] відображення μ_0 є ендоморфізмом напівгрупи $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$, причому піднапівгрупа $\mathbf{B}_\omega^{\{[0]\}}$ є гомоморфним ретрактом моноїда $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ стосовно ендоморфізму μ_0 , а отже, виконуються умови (ii) і (iii) теореми 2, і не виконується умова (i).

З прикладу 2 випливає, що умову про те, що ендоморфізм ε моноїда $\mathbf{B}_\omega^{\mathcal{F}}$ має хоча б три нерухомі елементи, не можна послабити в умові (iii) теореми 2.

Приклад 2. Нехай $\mathcal{F} = \{[0], [1]\}$. Зафіксуємо довільне натуральне число $k \geq 2$.
 Означимо відображення $\mu_k: \mathbf{B}_\omega^\mathcal{F} \rightarrow \mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$ за формулою

$$(i, j, [p])\mu_k = (ki, kj, [p]).$$

Очевидно, що так означене відображення μ_k ін'єктивне. Доведемо, що $\mu_k: \mathbf{B}_\omega^\mathcal{F} \rightarrow \mathbf{B}_\omega^\mathcal{F}$ — гомоморфізм. Надалі будемо вважати, що $p \in \{0,1\}$. Тоді маємо, що

$$\begin{aligned} ((i_1, j_1, [p]) \cdot (i_2, j_2, [0]))\mu_k &= \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2, (j_1 - i_2 + [p]) \cap [0])\mu_k, & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (i_1, j_2, [p] \cap [0])\mu_k, & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2, [p] \cap (i_2 - j_1 + [0]))\mu_k, & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2, [0])\mu_k, & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (i_1, j_2, [p])\mu_k, & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2, [p])\mu_k, & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (k(i_1 - j_1 + i_2), kj_2, [0]), & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (ki_1, kj_2, [p]), & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (ki_1, k(j_1 - i_2 + j_2), [p]), & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} (i_1, j_1, [p])\mu_k \cdot (i_2, j_2, [0])\mu_k &= (ki_1, kj_1, [p]) \cdot (ki_2, kj_2, [0]) = \\ &= \begin{cases} (ki_1 - kj_1 + ki_2, kj_2, (kj_1 - ki_2 + [p]) \cap [0]), & \text{якщо } kj_1 < ki_2; \\ (ki_1, kj_2, [p] \cap [0]), & \text{якщо } kj_1 = ki_2; \\ (ki_1, kj_1 - ki_2 + kj_2, [p] \cap (ki_2 - kj_1 + [0])), & \text{якщо } kj_1 > ki_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (k(i_1 - j_1 + i_2), kj_2, [0]), & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (ki_1, kj_2, [p]), & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (ki_1, k(j_1 - i_2 + j_2), [p]), & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \end{aligned}$$

i

$$\begin{aligned} ((i_1, j_1, [p]) \cdot (i_2, j_2, [1]))\mu_k &= \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2, (j_1 - i_2 + [p]) \cap [1])\mu_k, & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (i_1, j_2, [p] \cap [1])\mu_k, & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2, [p] \cap (i_2 - j_1 + [1]))\mu_k, & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (i_1 - j_1 + i_2, j_2, [1])\mu_k, & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (i_1, j_2, [1])\mu_k, & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (i_1, j_1 - i_2 + j_2, [p])\mu_k, & \text{якщо } j_1 > i_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (k(i_1 - j_1 + i_2), kj_2, [1]), & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (ki_1, kj_2, [1]), & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (ki_1, k(j_1 - i_2 + j_2), [p]), & \text{якщо } j_1 > i_2, \end{cases} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} (i_1, j_1, [p])\mu_k \cdot (i_2, j_2, [1])\mu_k &= (ki_1, kj_1, [p]) \cdot (ki_2, kj_2, [1]) = \\ &= \begin{cases} (ki_1 - kj_1 + ki_2, kj_2, (kj_1 - ki_2 + [p]) \cap [1]), & \text{якщо } kj_1 < ki_2; \\ (ki_1, kj_2, [p] \cap [1]), & \text{якщо } kj_1 = ki_2; \\ (ki_1, kj_1 - ki_2 + kj_2, [p] \cap (ki_2 - kj_1 + [1])), & \text{якщо } kj_1 > ki_2 \end{cases} \\ &= \begin{cases} (k(i_1 - j_1 + i_2), kj_2, [1]), & \text{якщо } j_1 < i_2; \\ (ki_1, kj_2, [1]), & \text{якщо } j_1 = i_2; \\ (ki_1, k(j_1 - i_2 + j_2), [p]), & \text{якщо } j_1 > i_2, \end{cases} \end{aligned}$$

а отже, $\mu_k: B_\omega^{\mathcal{F}} \rightarrow B_\omega^{\mathcal{F}}$ — ін'єктивний ендоморфізм.

Подяка

Автори висловлюють щирю подяку рецензентові за цінні поради та зауваження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В. В. Вагнер, *Обоженные группы*, ДАН СССР **84** (1952), 1119–1122.
2. О. Гутік, М. Михаленич, *Про одне узагальнення біциклічного моноїда*, Вісник Львів. ун-ту. Сер. мех.-мат. **90** (2020), 5–19. DOI: 10.30970/vmm.2020.90.005-019
3. О. Гутік, М. Михаленич, *Про групові конгруенції на напівгрупі $B_\omega^{\mathcal{F}}$ та її гомоморфні ретракти у випадку, коли сім'я $\mathcal{F}$ складається з непорожніх індуктивних підмножин ω* , Вісник Львів. ун-ту. Сер. мех.-мат. **91** (2021), 5–27. DOI: 10.30970/vmm.2021.91.005-027
4. О. В. Гутік, І. В. Позднякова, *Про напівгрупу, породжену розширеною біциклічною напівгрупою та ω -замкненою сім'єю*, Мат. методи фіз.-мех. поля **64** (2021), по. 1, 21–34 (arXiv:2107.14075).
5. О. Гутік, О. Прохоренкова, Д. Сех, *Про ендоморфізми біциклічної напівгрупи та розширеної біциклічної напівгрупи*, Вісник Львів. ун-ту. Сер. мех.-мат. **92** (2021), 5–16. DOI: 10.30970/vmm.2021.92.005-016
6. A. H. Clifford and G. B. Preston, *The Algebraic Theory of Semigroups*, Vol. I, Amer. Math. Soc. Surveys **7**, Providence, R.I., 1961.
7. A. H. Clifford and G. B. Preston, *The Algebraic Theory of Semigroups*, Vol. II, Amer. Math. Soc. Surveys **7**, Providence, R.I., 1967.
8. O. Gutik and O. Lysetska, *On the semigroup $B_\omega^{\mathcal{F}}$ which is generated by the family $\mathcal{F}$ of atomic subsets of ω* , Вісник Львів. ун-ту. Сер. мех.-мат. **92** (2021), 34–50. DOI: 10.30970/vmm.2021.92.034-050
9. O. Gutik and I. Pozdniakova, *On the group of automorphisms of the semigroup $B_{\mathbb{Z}}^{\mathcal{F}}$ with the family $\mathcal{F}$ of inductive nonempty subsets of ω* , Algebra Discrete Math. **35** (2023), по. 1, 42–61. DOI: 10.12958/adm2010
10. M. Lawson, *Inverse semigroups. The theory of partial symmetries*, World Scientific, Singapore, 1998.
11. O. Lysetska, *On feebly compact topologies on the semigroup $B_\omega^{\mathcal{F}^1}$* , Вісник Львів. ун-ту. Сер. мех.-мат. **90** (2020), 48–56. DOI: 10.30970/vmm.2020.90.048-056
12. M. Petrich, *Inverse semigroups*, John Wiley & Sons, New York, 1984.

Стаття: надійшла до редколегії 07.02.2022
доопрацьована 31.03.2022
прийнята до друку 22.06.2022

ON AUTOMORPHISMS OF THE SEMIGROUP $B_\omega^{\mathcal{F}}$ IN THE CASE
WHEN THE FAMILY $\mathcal{F}$ CONSISTS OF NONEMPTY INDUCTIVE
SUBSETS OF ω

Oleg GUTIK, Mykola Mykhalenych

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mails: oleg.gutik@lnu.edu.ua, ovgutik@yahoo.com,
mykhalenychm@gmail.com*

Let $\mathcal{F}$ be a family of nonempty inductive subsets of ω . It is proved that in the case when $|\mathcal{F}| \geq 2$ an injective endomorphism ε of the semigroup $B_\omega^{\mathcal{F}}$ is the identity map if and only if ε has three distinct fixed points, which is equivalent to existence non-idempotent element $(i, j, [p]) \in B_\omega^{\mathcal{F}}$ such that $(i, j, [p])\varepsilon = (i, j, [p])$.

Key words: inverse semigroup, automorphism, endomorphism, bicyclic monoid, extension of the bicyclic monoid, fixed point.